

مسائل فرهنگ عمومی با تأکید بر موضوع شهروندی و اخلاق اجتماعی

شهروندان شهر سبزوار^۱

حسین قدرتی^۲

شفیعه قدرتی^۳

مهرداد زیدی^۴

نوع مقاله: علمی - پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۲۳

شماره صفحه: ۱۱۹-۱۵۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۵/۲۰

چکیده

حقوق شهروندی، مجموعه‌ای از قواعد حاکم بر روابط اشخاص و گروه‌ها در جامعه شهری و اخلاق اجتماعی، میزان احترام و پای‌بندی این اصول در ارتباط آن‌ها با یکدیگر است. هدف این پژوهش بررسی جامعه‌شناختی مسائل فرهنگ عمومی (با تأکید بر حوزه شهروندی و اخلاق اجتماعی شهروندان شهر سبزوار) است؛ مسائلی که جامعه‌شناسانی چون پارسونز، اینگلهارت به‌عنوان بزرگ‌ترین کارشناسان این دانش تأکید زیادی بر شناخت و اولویت‌بندی آن‌ها برای پیشگیری و حل معضلات داشته‌اند.

بدین‌منظور سه‌نمونه (مجموعاً ۲۸۰ نفر) شامل ۷۰ نفر از مسئولان و افراد تأثیرگذار فرهنگی به روش مصاحبه نیمه‌باز، ۲۰۰ نفر از مردم اجتماع به روش تصادفی ساده و ۱۰ نفر از کارشناسان

۱. این مقاله برگرفته از طرحی است با عنوان "شناسایی و اولویت‌بندی مسائل فرهنگی - اجتماعی شهرستان سبزوار" که با

حمایت مالی مرکز مطالعات و پژوهش‌های فرهنگی انجام شده است.

hosseineghodrati@gmail.com

۲. دانشیار جامعه‌شناسی دانشگاه حکیم سبزواری، نویسنده مسؤول

S.ghodrati@hsu.ac.ir

۳. استادیار جمعیت‌شناسی دانشگاه حکیم سبزواری

Merdadzeydi@gmail.com

۴. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی دانشگاه حکیم سبزواری

فرهنگی با روش ANP مورد مطالعه قرار گرفتند. پس روش تحقیق این پژوهش تلفیقی از روش‌های ANP کیفی و روش کمی پرسش‌نامه‌ای نیمه‌ساختار یافته بوده و داده‌ها به روش تحلیل محتوا مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که از نظر مسؤولان و اثرگذاران فرهنگی، بیکاری با ۴۱/۰۱٪، فرهنگ نامناسب رانندگی با ۳۶/۹۹٪ و اعتیاد با ۳۱/۵۱٪ مهم‌ترین تهدیدهای فرهنگی حوزه عمومی (شهروندی و اخلاق اجتماعی) در شهر سبزوار هستند. از نظر مردم، کم‌توجهی به حقوق عمومی توسط موتورسواران با ۵۳/۰۱٪ و اعتیاد با ۲۷/۰۸٪ مهم‌ترین آسیب‌ها محسوب می‌شوند. نقطه مشترک نظرات این دو دسته اعتیاد است که در حال حاضر یکی از سه معضل مهم و جدی مردم سبزوار می‌باشد. در نهایت با مقایسه دوبه‌دویی معضلات در قالب مدل ANP به ترتیب بیکاری با ۰/۳۱، اعتیاد ۲۷/۸، ضعف فرهنگ کار جمعی و گروهی ۰/۱۱ سه معضل مهم از نظر آن دو گروه محسوب می‌گردد. مهم‌ترین عامل مؤثر بر بیکاری به عنوان اولویت اول نیز، نبود برنامه‌های مناسب فرهنگی با ضریب تأثیر ۰/۰۸۹٪ است. پیشنهاد مردم و مسؤولان فرهنگی نیز با توجه به اولویت‌های نخست معضلات اجتماعی به ترتیب، جذب صحیح سرمایه جهت کاهش بیکاری، برنامه‌ریزی‌های فرهنگی و نظارت بر اجرای صحیح آن‌ها، تقویت روحیه همکاری و نیز معرفی الگوهای موفق اجتماعی و اقتصادی در شهر سبزوار است. یافته‌های تحقیق با نظریات پارسونز به عنوان نظریه اصلی و مورد استفاده در این پژوهش مطابقت دارد.

واژگان کلیدی: فرهنگ عمومی، مسائل فرهنگی، سبزوار، حقوق شهروندی

مقدمه

یکی از مسائل مهم و تأثیرگذار در جوامع کنونی تغییرات سریع و روزافزون در نگرش‌ها و تفکرات و شیوه زندگی افراد در جوامع مختلف است. این دگرگونی‌ها می‌تواند فرهنگی یا اجتماعی باشد که ممکن است به عواقب و پیامدهای گوناگون همراه با آسیب‌های متعددی برای این جوامع بینجامد.

با میزان خدمات اجتماعی موجود برای گروه‌های گوناگون انسانی در شهرهای ایران با بیش‌ترین گروه جمعیتی قشر جوان، می‌توان گفت آن‌ها مستعدترین زیست‌گاه‌ها برای پرورش مسائل فرهنگی و اجتماعی هستند. بی‌شک با افزایش روند جهانی شدن در دهه‌های گذشته نیازها و خواسته‌های تازه‌ای بین شهروندان شکل گرفته که در بسیاری موارد یا در رویارویی با فرهنگ‌های بومی بوده یا مسؤولان نهادهای اجتماعی و فرهنگی نتوانسته‌اند خود و برنامه‌های‌شان را با این فرآیند سازگار سازند. این ناهمگونی باعث ایجاد انواع گوناگونی از گرہ‌های فرهنگی-اجتماعی بویژه میان شهروندان شده تا جایی که می‌توان مسائل فرهنگی عمومی و اجتماعی را از مهم‌ترین موضوعات شهروندان شهرهای کنونی دانست. فرهنگ عمومی^۱ یعنی فرهنگی که نسبت به افراد جامعه همه‌گیری و فراگیری داشته؛ همه لایه‌های اجتماعی را دربرگیرد. برای فرهنگ عمومی تعاریف متعددی ارائه شده که رایج‌ترین آن‌ها عبارت‌است از:

۱- بخشی از فرهنگ که از شیوه‌های رفتار عمومی مردم (عرف جامعه) ساخته شده یا از آن تأثیرپذیری مشهود دارد.

۲- بخش‌هایی از فرهنگ است که بیش‌تر مردم در کیفیت آن نقش دارند.

۳- گستره‌هایی از فرهنگ است که بیش‌تر گوشه‌ها و ساحت‌های زندگی مردم را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

اگر بخواهیم به اصل سادگی و جامعیت در تعریف فرهنگ عمومی پای‌بند باشیم، شاید بتوان فرهنگ عمومی را به رفتارهای رایج فرهنگی در جامعه یا رفتار مرسوم مردم آن جامعه تعریف کرد (خاشعی، ۱۳۸۳: ۲۳).

برای ترسیم تصویری روشن‌تر از فرهنگ عمومی بد نیست به توصیفی که شهروندی استرالیایی از کشورمان داشته، توجه کنیم: «مردم ایران فوق‌العاده خون‌گرم، مهربان، پُرجنب‌وجوش و میهمان‌نوازند ولی با وجود تعداد زیاد اتومبیل، از قواعد و فنون رانندگی پیروی نمی‌کنند. به‌نظر می‌رسد که مردم از قواعد و مقررات تعیین‌شده‌ای در زندگی اجتماعی پیروی نمی‌کنند...».

---

1. Public Culture

ناگفته پیداست همواره داوری رفتار و منش دیگران ساده‌تر از قضاوت کارکرد خودمان است. الگوهای رفتاری دیگران به نظرمان عجیب یا ناشایست می‌نماید و به‌سادگی نسبت به آن‌ها حساس می‌شویم و به داوری می‌نشینیم، ولی آن‌چه به عرف و عادت رفتار و منش جامعه‌ی خودمان مربوط می‌شود به همان‌سادگی نقد نمی‌شود (همانجا). مقوله‌ی شهروندی با احساس وابستگی اجتماعی، منش ملی، دینی، فرهنگی و تا حدی با چگونگی نظام سیاسی و اقتصادی ارتباط دارد. شهرها طبیعت خاص خود را دارند؛ مکانی که به پیدایش خلاقیت‌ها، دستیابی به سطح مطلوبی از زندگی و ایجاد بسترهای رشد اخلاق اجتماعی به‌منزله‌ی عنصری اساسی می‌انجامد تا حیات اجتماعی مردم بهبود یابد (زلفعلی فام و آقائی، ۱۳۹۳: ۷۷). شهروندی عضویت فعال و غیرفعال افراد در ملت-دولت با حقوق و تکالیف رایج و مشخص از برابری است (Janoski, 1997: 9). شهروند کسی است که حقوق فردی و جمعی خود را می‌شناسد و از آن‌ها دفاع می‌کند. او قانون را می‌شناسد و به آن عمل می‌کند، از طریق آن حق‌جویی می‌کند و حق و حقوق دیگران را نیز به بدترین نحو رعایت می‌نماید. برای حقوق دیگران احترام می‌گذارد و در امور شهر مشارکت دارد.

شهروندی سکونت فرد در شهری برای مدتی مشخص نیست؛ که مجموعه‌ای از آگاهی‌های حقوقی، فرهنگی، فردی و نیز اجتماعی است. روند بهبود کیفیت فرهنگ عمومی و حقوق شهروندی و اخلاق اجتماعی نیازمند بهبود شرایط اجتماعی و توسعه اقتصادی است، چرا که روند باروری اخلاقی و انسانی و فرهنگی هر شخصی و هر گروهی در گرو رشد ارزش‌های اجتماعی و جمعی است.

در حالی که حقوق شهروندی در ادبیات حقوقی کشور ما اصطلاحی جدید و تازه‌وارد محسوب می‌شود، در تمامی این‌عصر آگاهی از حقوق شهروندی نیاز اساسی همه ملت‌ها بوده است. رشد گرایش دولت‌های دموکراتیک و ملت‌ها به شناخت اجتماعی و شهروندی‌شان ناگهانی نبوده؛ که همواره نوعی احساس نیاز، جوامع نوین را به سوی این آگاهی هدایت کرده است. امیل دورکیم^۱

1. Emile Durkeime

جامعه‌شناس معروف را می‌توان نماد بارز این تفکر دانست که می‌گوید جامعه یک کل به‌هم‌پیوسته و تجزیه‌ناپذیر است (فتحی و مختاری‌پور، ۱۳۹۰: ۱۰۱). شهروند به تک‌تک افراد جامعه در مفهومی فراتر از تابعیت اطلاق می‌شود. این مفهوم به سلسله‌مراتب یا جایگاه افراد، شرایط به رسمیت شناخته شدن، حاکمان خاص و حکومت‌شوندگان خاص اعتنایی ندارد؛ که مبتنی بر رابطه‌ای چندسویه بین دولت، جامعه و شهروندان و وجود یک اخلاق مشارکتی و موقعیتی فعالانه است. به‌عبارت دیگر در نظام حقوقی هر کشور مجموعه حقوق و امتیازاتی را برای ایجاد بستر رشد شخصیت فردی و اجتماعی با رعایت دو اصل کرامت انسانی و منع نابرابری به شهروندان، حقوق شهروندی می‌گویند (قاضی‌پور، ۱۳۹۶: ۷).

اخلاق اجتماعی که بیش‌تر برپایه جستارهای روانشناسی است، در زبان جامعه‌شناسی همان جامعه‌پذیری در فرآیند درونی‌شدن عقاید، ارزش‌ها و یگانگی فرد با فرهنگ و جامعه می‌باشد. در فرهنگ، اخلاق اجتماعی به‌عنوان ارزش‌ها و قواعد رفتاری در جامعه بررسی می‌شود؛ پس این قواعد رفتاری مجموعه‌ای از عقاید، ارزش‌ها و هنجارهایی است که امور بیرونی و مستقل فرد تلقی گشته، در جریان جامعه‌پذیری او درونی می‌شوند و به‌صورت قسمتی از منش او درمی‌آیند (رجب‌زاده، ۱۳۷۹: ۲۵).

امروزه یکی از نگرانی‌های مهم مدیریت شهرها، چالش‌های فرهنگی و اجتماعی است که تمامی پیکره‌ی شهرها و حقوق شهروندی را تحت تأثیر قرار داده و روزبه‌روز نیز با گسترش مسائل اجتماعی و اقتصادی سطح وسیع‌تری پیدا می‌کند که می‌تواند سلامت اجتماعی و اخلاقی شهروندان را بر هم زند و موجب بی‌نظمی و پایداری حقوق شهروندی شود. بدین ترتیب مسأله فرهنگی را می‌توان وضعیت نمودیافته‌ای دانست که با ارزش‌های شمار زیاد و مهمی از مردم همسویی ندارد و آنان خواهان تغییر یا اصلاح آن‌اند (رابینگتن و واینبرگ، ۱۳۹۳: ۱۳-۱۲). برای حفظ تعادل اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی شهرها و ایجاد فضای فرهنگی سالم بین شهروندان هر شهر باید ابتدا مهم‌ترین قوت‌ها و مسائل فرهنگی و شهروندی را از زبان خود مردم و دریچه دید آن‌ها شناخت؛ همان‌ها که مردم و نخبگان شهر با آن درگیر هستند. بدین‌گونه مدیران و مسؤولان

مربوطه نیز می‌توانند صحیح‌تر و با برنامه‌ای هم‌سو با نیازهای فرهنگی جامعه برای گسترش آن نقاط قوت و کاهش مسائل فرهنگی و اخلاق عمومی برنامه‌ریزی نمایند. ضرورت اولویت‌بندی مسائل اجتماعی-فرهنگی بویژه هنگام ارتباط با مدیران اجرایی و سیاست‌گزاران بروز می‌کند. محققان اجتماعی اغلب در رویارویی با مدیرانی که نگرانی مدیریت بر اساس رویکرد علمی دارند، با این سؤال مواجه می‌شوند که از کدام مسأله باید آغاز کنیم. علوم اجتماعی اگر بخواهد رابطه اندام‌واری با سایر اجزای نظام اجتماعی داشته باشد و به جایگاه مطلوب خود در جامعه برسد، ضرورت دارد که در چارچوب نیازهای ملموس جامعه خود به تحقیق بپردازد.

بنا بر پژوهش‌های کلان‌کسوری و استانی، با توجه به برجستگی این استان در زمینه رشد جمعیت و موقعیت ژئوپلیتیکی و فرهنگی، خراسان رضوی و شهرهای بزرگ آن از جایگاه ویژه‌ای در تحقیقات اجتماعی و فرهنگی برخوردار بوده است؛ آن‌سان که بنا به راهبردهای توسعه، این استان در سال ۱۳۹۰ رتبه اول حاشیه‌نشینی، در سال ۱۳۹۵ رتبه ۲۸ سرمایه اجتماعی و فرهنگی در سطح کلان ملی و میانگین ۱۳/۳ نسبت به میانگین کشوری با ۱۲/۳ از شاخص "میزان اعمال بر ضد فرهنگ و اخلاق عمومی توسط شهروندان" در کشور را به خود اختصاص داده است. ناگزیر سبزواری نیز به‌عنوان یکی از شهرهای بزرگ استان از این قاعده جدا نبوده است (پاک سرشت و دیگران، ۱۳۹۵). براساس نتایج پیمایش طرح ملی سنجش سرمایه اجتماعی استان خراسان رضوی در بخش ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی (کریمی، ۱۳۹۴: ۲۳۹) پاسخ‌گویی مردم به پرسش‌هایی که با متغیرهای تحقیق حاضر نزدیکی محتوایی دارند، به شرح جدول ۱ می‌باشد.

جدول ۱) میزان ارزش و ویژگی‌های طرح ملی سنجش سرمایه‌ی اجتماعی (خراسان رضوی)

ارزش و ویژگی	کم و خیلی کم	متوسط	زیاد و خیلی زیاد	نسبت زیاد به کم از ۱۰۰
رعایت حقوق دیگران	۵۱/۸	۳۹/۳	۸/۸	۵۳/۴۱
قانون‌گریزی	۱۰/۹	۳۲/۲	۵۶/۹	۳۵/۴۴
تعاون‌گرایی	۵۳/۵	۳۵/۹	۱۰/۵	۳۶/۳۷

پس مقاله حاضر نیز در پی پاسخ به این پرسش می‌باشد که باتوجه به سابقه و موقعیت فرهنگی و اجتماعی شهر سبزوار از دید مردم و مسؤولان فرهنگی این شهر مهم‌ترین نقاط قوت حوزه فرهنگی و اساسی‌ترین مسائل فرهنگی و شهروندی کدام‌اند؟ طبیعی است که پاسخ جامعه‌شناسانه و متناسب با جامعه هدف به این پرسش و پرسش‌های همانند، به ارایه راهکارهای درست و جلوگیری از نهادینگی هر چه بیش‌تر این مسائل منجر خواهد شد.

بنا به آن‌چه گفته شد هدف کلی و اصلی این پژوهش "مطالعه‌ی جامعه‌شناختی مسائل فرهنگ عمومی شهر سبزوار (با تأکید بر حوزه شهروندی و اخلاق اجتماعی شهروندان)" است و اهداف جزئی عبارت‌اند از: شناخت و اولویت‌بندی مهم‌ترین مسائل فرهنگ عمومی شهر، ظرفیت‌ها و نقاط قوت در حوزه فرهنگ عمومی و تهدیدها و آسیب‌ها در این حوزه از دید مردم، مسؤولان و افراد تأثیرگذار فرهنگی شهر سبزوار و نیز بررسی علل و میزان تأثیر آن‌ها بر مهم‌ترین آسیب فرهنگی که اولویت نخست را در شهر سبزوار دارد.

پیشینه پژوهش

مسأله‌ی فرهنگی یکی از اصطلاحاتی است که به تازگی به علوم اجتماعی وارد شده است، این پدیده تقریباً بعد از انقلاب صنعتی و تغییرات آن و به دلیل تأثیراتی که بر باورها، نگرش‌ها، طرز تفکر و رفتار مردم با فرهنگ‌های گوناگون داشت، اهمیت پیدا کرد. امروزه نیز خود مسائل و چالش‌های فرهنگی تحت تأثیر شرایط و عوامل گوناگونی رخ می‌دهد و همین امر باعث توجه ویژه‌ی جامعه‌شناسان و مردم‌نگاران و سایر علوم مرتبط با فرهنگ گردیده که در ادامه به پاره‌ای از آن‌ها اشاره خواهیم نمود.

جدول ۲) ادبیات تجربی پژوهش

نام محقق	نام پژوهش	نوع پژوهش	نتایج پژوهش
امینی	بررسی وضعیت فرهنگی جامعه از نظر مسئولان فرهنگی استان همدان	کیفی	دیدگاه‌های مختلفی بین مسئولان فرهنگی وجود دارد که غالباً کیفیت برنامه‌های فرهنگی را مطلوب ارزیابی نمی‌کنند. این دیدگاه‌ها حاکی از آن است که اقدامات و برنامه‌های فرهنگی، مورد ارزیابی و نتیجه‌سنجی کارشناسانه قرار نمی‌گیرند و بنابراین فرهنگ جامعه را دچار آسیب‌های جدی مانند نسبی‌گرایی دینی، اقدامات فرهنگی غیرمتخصصانه و غیرمحققانه، ضعف در هم‌پاری مسئولین فرهنگی، تردید در اعتقادات دینی، تجمل‌گرایی و ظاهرگرایی و ... نموده است (۱۳۹۵: ۲۳۵).
کریمی	وضعیت مسائل و آسیب‌های اجتماعی خراسان رضوی	کمی	در این پژوهش نشان می‌دهد که شهروندان استان خراسان رضوی، معضل بیکاری را مهم‌ترین معضل در جامعه می‌دانند (۱۳۹۴: ۲۳۹).
کمبریگی و رشیدی	مسأله‌شناسی و اولویت‌بندی آسیب‌ها و مسائل فرهنگی در شهر ایلام	کمی	پس از شناسایی و اولویت‌بندی ۹۲ مسأله حوزه فرهنگی و اجتماعی آن‌ها را در معرض قضاوت جامعه آماری گذاشته و به این نتایج دست یافتند که: مهم‌ترین مسأله فرهنگی حاکم بر فضای استان، بیکاری در رتبه نخست با میانگین (۶۸/۲۲) پایین‌بودن فرهنگ کار و تلاش با میانگین (۶۴/۸۱) در رتبه دوم و کاهش احساس مسؤلیت اجتماعی نیز با میانگین (۶۳/۳۳) در رتبه سوم مسائل و آسیب‌های فرهنگی استان ایلام است (۱۳۹۴: ۱۶۵).
زلغعلی‌فام و آقایی	بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی بر تعهد اجتماعی شهروندان به مسائل شهری در شهر تبریز	کمی	به این نتایج رسیدند که: سرمایه فرهنگی با میزان تعهد اجتماعی شهروندان رابطه مستقیم و مثبت دارد، هم‌چنین تحلیل رگرسیونی تأثیر متغیر سرمایه فرهنگی بر تعهد اجتماعی معنادار است، یعنی تعهد اجتماعی قابلیت پیش‌بینی با ابعاد سرمایه فرهنگی را دارد و سایر نتایج از ابعاد متغیرها نیز بیانگر تأثیرات چشمگیر سرمایه فرهنگی بر تعهد اجتماعی شهروندان است (۱۳۹۳: ۷۷).
وثوقی، آرام، سلمانی	بررسی موانع ساختاری در جهت شکل‌گیری و ارتقای توسعه فرهنگی در ایران؛ چالش‌ها و فرصت‌ها	اسنادی	به این یافته‌ها دست پیدا کردند که وضعیت شاخص‌های فرهنگی و به عبارتی وضعیت توسعه فرهنگی ایران در شرایط مساعد و مطلوبی نیست و از جمله عوامل تأثیرگذار بر این وضعیت مقولات فرهنگ سنتی، سنت ایرانی، فرهنگ استبداد و تأخر فرهنگی است. نتایج به‌دست‌آمده حاکی است فرهنگ برآمده از نظام ناموزون و ناهمگون جامعه ایران، به‌عنوان مانع ساختاری روند و فرآیند توسعه و توسعه فرهنگی در جامعه ایران بوده است (۱۳۹۱: ۱).
رشیدپور و مرادی	شناخت چالش‌ها و آسیب‌های فراروی فرهنگ و مدیریت فرهنگی، کشور و ارائه راهکارهایی در خصوص رفع این آسیب‌ها	کیفی	یافته‌ها نشان داد که: فقدان تعامل پویا و منطقی میان نظام برنامه‌ریزی فرهنگی با برنامه‌ریزی راهبردی و کلان کشور، فقدان دیدگاه مشترک درباره چشم‌اندازها، وجود مراجع متعدد سیاست‌گذاری در حوزه فرهنگ و نبود شاخص‌های و استانداردهای لازم برای ارزیابی برنامه‌های فرهنگی از جمله مهم‌ترین تهدیدهای فراروی حوزه فرهنگ است. از طرف دیگر مهم‌ترین مانع در شکل‌گیری پویایی فرهنگ کشور ناکارآمدی سازمان‌های فرهنگی در دو سطح کلان (خط مشی‌گذاری فرهنگی) و خرد (مدیریت سازمان‌های فرهنگی) است. فقدان استراتژی و کادر تخصصی فرهنگی، تأثیرپذیری شدید حوزه فرهنگ از نظام سیاسی، اقدامات موازی فرهنگی، ساختار معیوب اداری در نهادهای فرهنگی و فقدان نگرش بلندمدت و نبود مدل‌های مطلوب فرهنگی از مهم‌ترین چالش‌ها در سطح کلان بوده و در سطح خرد نیز می‌توان به ناکارآمدی ساختاری و عدم پویایی و تحول‌پذیری، ضعف آموزش، تداخل وظایف نهادهای فرهنگی، انجماد و انفعال فرهنگی اشاره کرد (۱۳۸۹: ۶۷).
کاووسی و حسن‌پور	بررسی عوامل مؤثر در ارتقای سطح فرهنگ عمومی از دیدگاه مدیران فرهنگ و ارشاد اسلامی	کمی	از بین عوامل چندگانه اقتصادی، سیاسی و مذهبی خانواده و ... بیش‌ترین تأثیر و همای‌های فرهنگی و هنری کم‌ترین تأثیر را داشته‌اند هم‌چنین در میان عوامل مذهبی بُعد اعتقادی و بُعد عملی بیش‌ترین تأثیر و مساجد کم‌ترین تأثیر را در ارتقای فرهنگی دارند، در میان متغیرهای سیاسی نیز رهبری، هیأت دولت و قانون اساسی بیش‌ترین و احزاب و روابط بین‌الملل کم‌ترین تأثیر را داشته‌اند. در بین عوامل اقتصادی نیز میزان درآمد و تورم بیش‌ترین تأثیر و بورس و بانک‌ها و بازار کم‌ترین تأثیر را در ارتقای فرهنگ عمومی داشته‌اند (۱۳۸۶: ۱۳).

چنانچه در بخش ادبیات تجربی تحقیق جدول ۲ مشاهده می‌شود در جامعه امروزی و با توجه به تغییرات فرهنگی و اجتماعی آن، مسائل فرهنگی و عمومی به اولویتی میان صاحب‌نظران و پژوهشگران اجتماعی تبدیل شده است. گستردگی این مسائل سبب شده است هر محقق تنها به بررسی بخشی از این مسائل بپردازد و هنوز فضای کافی برای تحقیق در این حوزه وجود دارد. بررسی‌های طی این پژوهش در بخش ادبیات تجربی نشان داد که هنوز تحقیقی جامع و کامل با ریشه‌یابی کلی و مشترک از مسائل فرهنگ عمومی جامعه صورت نگرفته و بیش‌تر پژوهش‌های پیشین تنها بررسی یک‌طرفه، بویژه از طرف گروهی از جامعه (مردم یا مسؤولان فرهنگی) بوده است. زاویه نگاه و ارایه راهکار از بالا به مانند سایر تحقیقات اجتماعی است و جایی برای راهکارهای پیشنهادی مردم درگیر با آن مسائل ندارد. شاید نقطه قوت و برتری این پژوهش و پژوهش‌های انجام‌گرفته در حوزه‌های اجتماعی نسبت به سایر بررسی‌ها نیز همین باشد که نظریات کارشناسان مسائل اجتماعی و فرهنگی در کنار نظرات عموم مردم استفاده شده؛ هم‌چنین بنا به برتری جایگاه مسائل فرهنگی در جامعه هدف، از خود مردم خواسته شده که راهکارهایی عملی و اجرایی متناسب با نوع آسیب ارایه دهند.

مبانی نظری

به طور کلی می‌توان گفت عوامل متعددی در جهت‌دادن مسائل فرهنگی در جوامع مختلف و در طول دوره‌های گوناگون تأثیرگذار بوده است. در این میان طی سده‌های گذشته با شدت گرفتن فرآیند جهانی‌شدن و تحولات به وجود آمده در عرصه‌های فرهنگی و اجتماعی یا همه مسائل و معضلات تازه‌اش، جامعه‌شناسان بر آن شده‌اند تا توجه و دیدی ویژه به عرصه مسائل فرهنگی و اجتماعی داشته باشند. در نظریات پیش رو، سعی شده آن‌دسته از نظریاتی آورده شود که مستقیم به مقوله فرهنگ و مسائل مرتبط پرداخته است. پارسونز^۱ مسائل فرهنگی را به صورت وابسته در نظر گرفته، به‌گونه‌ای که حل‌نشدن یک مسأله می‌تواند به بروز مسائل دیگری نیز منجر شود.

1. Parsons

اینگلهارت^۱ مسائل فرهنگی را فرآیندی می‌داند و ویلیام اگبرن^۲ تأخر فرهنگی را عامل مؤثر در شکل‌گیری مسائل فرهنگی پنداشته است. در این پژوهش سعی شده ضمن شناخت مسائل فرهنگی در شهر سبزوار، بررسی ریشه‌ها را بنا بر نظریات پارسونز و پایش عوامل مؤثر دسته دوم و تأخر فرهنگی اگبرن را بنا بر نظریات اینگلهارت طرح کنیم؛ پس برای آشنایی بهتر با مسائل فرهنگی شهر سبزوار، این نظریات و البته برخی نظریات دیگر مبنای نظری ما خواهد بود.

روشه،^۳ (۱۳۷۶: ۸۳-۸۱) به طرح نظام‌های فرعی کنش از دیدگاه پارسونز می‌پردازد و می‌گوید: «در نگاه پارسونز، میان چهار نظام فرعی (ارگانیزم زیستی، شخصیت، فرهنگ و نظام اجتماعی) روابط بسیار پیچیده‌ای وجود دارد؛ بدین‌گونه این چهار نظام فرعی در عین مستقل بودن به یکدیگر وابسته‌اند و از هم کمک می‌گیرند. به هم متکی‌اند و یکدیگر را متقابلاً تحمیل می‌کنند. بنا به نظریات پارسونز اختلال در سیستم فرهنگی و یا هرکدام از نظام‌های یادشده می‌تواند باعث اختلال در سایر نظام‌ها شود و آن‌ها را تحت تأثیر خود قرار دهد؛ این امر بدان دلیل است که مسائل فرهنگی، تک‌بعدی نیستند و تحت تأثیر مسائل و موقعیت‌های اجتماعی و فرهنگی متفاوتی تشکیل می‌شوند.

اینگلهارت از کارشناسان دیگری است که مسائل ایجادشده فرهنگی را به صورت اموری فرآیندی می‌بیند. او همانند بسیاری از دیگر کارشناسان معتقد است که شکل‌گیری مسائل فرهنگی، تدریجی و بازتاب دگرگونی و تغییر در تجربه‌های سازنده‌ای است که به نسل‌های مختلف شکل داده است. از این رو دگرگونی‌ها و مسائل فرهنگی از موضوعاتی هستند که فقط در درازمدت قابل درک‌اند؛ لذا برای بررسی شخص باید این رخدادها را در طول دهه‌ها یا حتی سده‌های مختلف و در زمینه‌های گوناگون واکاوی کرد. به عقیده وی از بارزترین نوع ناهمگونی‌ها و مسائل فرهنگی، تفاوت ارزش‌ها و هنجارهای بین نسل‌ها است که می‌توان آن را فاصله فرهنگی بین‌نسلی تلقی کرد (اینگلهارت، ۱۳۷۳: ۱۸-۲۰).

1. Ingelhart
2. William Fielding Ogburn
3. rocher

مارگارت آرچر^۱ جامعه‌شناس انگلیسی در نظریات خود پایه‌ای اساسی را در فرهنگ نقش آفریندگی، بازتولید یا گسترش فرهنگ می‌داند. او سطحی از کنش متقابل فرهنگی-اجتماعی را با استفاده از اصطلاح روابط اتفاقی مورد توجه قرار می‌دهد؛ جایی که در آن افراد با رجوع به چنین باورها و دانشی بر هم تأثیر می‌گذارند. آرچر تأکید می‌کند که این سطوح به لحاظ تحلیلی از هم متمایزند و به شکلی مستقل دارای تنوع هستند. یکپارچگی در سطح فرهنگ شامل سازگاری منطقی و پیوستگی است؛ در حالی که یکپارچگی در سطح کنش متقابل فرهنگی - اجتماعی متشکل از همدلی اجتماعی می‌باشد (ریترز، ۱۳۸۹؛ ۶۶۷-۶۷۱).

آرچر بر این نکته پافشاری می‌کند که فکریایی که نظام‌های فرهنگی مشخصی را می‌سازند، ممکن است منطقاً ناسازگار باشند اما هم‌چنان از همبستگی اجتماعی پشتیبانی کنند. اگر در پذیرش مردم از این باورها درجه بالایی از وفاق وجود داشته باشد، ناسازگاری منطقی آن‌ها لزوماً منجر به شکست در همبستگی یا همگنی فرهنگی نمی‌شود؛ زیرا این همگنی فرهنگی همیشه همبستگی اجتماعی را تضمین می‌کند. حتی در یک جامعه با نظام فرهنگی یک‌رنگ و یگانه، تنوعات موجود در علایق مادی و غیرمادی افراد، فضایی برای نوآوری فرهنگی و تفاوت دیدگاهی فراهم می‌کند (Johnson, 2008: 521-523).

او رویکردهای مختلف به فرهنگ را در سه دسته تفکیک می‌کند. نخستین جهت‌گیری، ترکیب بالا به پایین است. از این دیدگاه فرهنگ پدیده‌ای کلان است که بر کنشگران تأثیر می‌گذارد بدون آن‌که خودشان از این تأثیر آگاه باشند. جهت‌گیری دوم، ترکیب پایین به بالا است؛ به این معنا که گروهی جهان‌بینی‌اش را بر دیگران تحمیل می‌کند. جهت‌گیری سوم ترکیب مرکزی است که آرچر آن را با ره‌یافت‌گیدنز مرتبط می‌سازد. گیدنز موضع برتر خود را بدین‌سان توضیح می‌دهد: فرهنگ محصول رفتاری انسانی است، اما در ضمن هر صورتی از کنش متقابل اجتماعی در بستر آن رخ می‌دهد (ریترز، ۱۳۸۹؛ ۷۱۳).

1. Margaret Archer

تأخر فرهنگی، در نظریات ویلیام اگبرن با مفهوم همسویی با شرایط تازه همراه است. سازش و هماهنگی اجتماعی به دو شکل قابل تصور است: سازش و تطابق انسان با فرهنگ و هماهنگی و سازش میان قسمت‌های مختلف یک فرهنگ. نظریه تأخر فرهنگی اگبرن، مربوط به حالت دوم یعنی مشکل هماهنگی قسمت‌های مختلف یک فرهنگ است که به علت سرعت دگرگونی و تحول از یکدیگر جدا شده‌اند. قسمت‌های مختلف یک فرهنگ (عناصر مادی و معنوی فرهنگ) به یک روش و آهنگ تغییر نمی‌کنند (قلی‌زاده، ۱۳۷۴: ۷۴).

همان‌طور که ذکر شد عناصر فرهنگی و وقوع تأخر فرهنگی در هر فرهنگ دو زمینه جدا از هم هستند: یکی فرهنگ مادی و دیگری فرهنگ غیرمادی یا فرهنگ معنوی. فرهنگ مادی آن بخش از عناصر فرهنگی قابل لمس، اندازه‌گیری، ارزیابی و مقایسه است. فرهنگ معنوی دربرگیرنده موضوعاتی با جنبه کیفی است که پذیرای هم‌سنجی و اندازه‌گیری نیست. می‌توان گفت آن‌چه را که مادی نیست، فرهنگ غیرمادی گویند (وئوقی و نیک‌خلق، ۱۳۷۶: ۱۲۵-۱۲۷). تأخر فرهنگی ناشی از تأخر یا جاماندگی فرهنگ معنوی از فرهنگ مادی است؛ زیرا فرهنگ معنوی ریشه‌دارتر، ژرف‌تر و گسترده‌تر است و نمی‌تواند به همان سرعت فرهنگ مادی تغییر کند. در برخی جوامع، تغییرات در فرهنگ مادی زودتر از فرهنگ معنوی شکل می‌گیرد؛ بنابراین باعث ایجاد یک‌سری مسائل اجتماعی-فرهنگی می‌گردد. این ناهماهنگی در تغییرات می‌تواند در فرهنگ‌های گوناگون همراه با تغییرات گوناگون و یا حتی مسائل و معضلات اجتماعی و فرهنگی مختلف بزرگ یا کوچک باشد (قرائی‌مقدم، ۱۳۷۴: ۱۶۲).

رابرت مرتن^۱ از پیش‌گامان نظریه‌های فشار، نظریه‌ی خود را در اصل بر پایه نظریه ناهنجاری یا آنومی دورکیم بنا نهاد. او مفهوم بی‌هنجاری را تعدیل کرده، به فشاری اطلاق می‌کند که تقابل هنجارها و ارزش‌های مورد پذیرش فرد با واقعیت‌ها و روش‌های مشروع ایجاد می‌کنند؛ یعنی افراد ممکن است برای رسیدن به اهدافشان روش‌هایی را برای رسیدن به موقعیت مطلوب فرهنگی و اجتماعی انتخاب نمایند که با فرهنگ عمومی جامعه و یا اخلاق عمومی و اجتماعی

1. Robert Merton

در تضاد باشد. مرتون در تشریح این قضیه می‌گوید که: «جوامع صنعتی جدید بر موفقیت‌های مادی در زندگی تأکید دارند؛ توفیقاتی که به شکل انباشت ثروت و یا تحصیلات علمی به‌عنوان مهم‌ترین اهداف زندگی و معیارهای منزلتی شخص تجلی می‌یابند. دستیابی به این اهداف مقبول اجتماعی و یا فرهنگی نیاز به ابزارهای مقبولی هم دارد که البته از دسترس گروهی از افراد جامعه خارج است، یعنی ساختار جامعه به نوعی است که طبقات فرودست، فرصت‌های کم‌تری برای تحقق آرزوهای خود دارند. در نتیجه چون این اهداف به آرمان‌های اصلی زندگی همه افراد (فقیر و غنی) تبدیل شده، آن‌کسی هم که دسترسی به ابزار مشروع ندارد، تحت فشار جامعه برای دستیابی به آن‌ها از ابزار نامشروع استفاده می‌کند. از دید عموم این فرآیند به‌عنوان نوعی پدیده اجتماعی و فرهنگی شناخته می‌شود که می‌تواند در تضاد با منافع فرهنگی و اجتماعی جمعی باشد؛ پس ناگزیر با این فرد به‌عنوان مجرم یا منحرف برخورد اجتماعی می‌شود زیرا اخلاق و حقوق دیگران را نیز ضایع می‌نماید (صدیق سروستانی، ۱۳۸۷: ۴۴).

روش تحقیق

در این پژوهش به‌صورتی آمیخته و بسته به موضوع از روش‌های کمی و کیفی استفاده شده است. ابزار گردآوری اطلاعات پرسش‌نامه و مصاحبه است. داده‌های مورد نیاز برای شناسایی مهم‌ترین مسائل فرهنگی در حوزه عمومی در سبزواری طی چند مرحله به‌دست آمده است. نخست مصاحبه با ۷۰ نفر از مسؤولان و افراد تأثیرگذار فرهنگی با استفاده از روش نمونه‌گیری غیراحتمالی هدفمند برای یادداشت دیدگاه‌ها، طبقه‌بندی آن‌ها و سپس تحلیل آن‌ها با استفاده از مصاحبه نیمه‌باز؛ سپس پرسش‌نامه‌ی نیمه‌بسته با مردم و سوم تحلیل نهایی از طریق پرسش‌نامه‌ای که در اختیار مردم و کارشناسان و نخبگان قرار گرفته است. با توجه به تفاوت روش تحقیق، ابزار جمع‌آوری و جامعه آماری در هر کدام از مراحل مذکور، در پایان هر مرحله به‌صورت جداگانه توضیح داده می‌شود.

- مصاحبه با مسؤولان و افراد تأثیرگذار فرهنگی

جامعه آماری مورد رجوع در این مرحله مسؤولان و افراد تأثیرگذار فرهنگی شهر سبزوار بوده‌اند. مسؤولان فرهنگی به افرادی اطلاق می‌شود که در شکل دولتی یا غیردولتی مسؤولیتی را در نهادی فرهنگی و یا هر نهاد مرتبط با مسائل فرهنگی برعهده دارند. افراد تأثیرگذار فرهنگی نیز به اشخاصی اطلاق می‌شود که فارغ از مسؤولیت‌های رسمی دولتی و غیردولتی، بر فضای فرهنگی جامعه مؤثرند. بدین تعبیر، حجم نمونه آماری در شهر سبزوار ۷۰ نفر بوده است. روش نمونه‌گیری در این بخش، نمونه‌گیری غیراحتمالی^۱ هدفمند است، این نوع نمونه‌گیری برای آزمون مقدماتی پرسش‌نامه یا تحقیقات اکتشافی برای اطلاع از دیدگاه‌های مختلف و طبقه‌بندی انواع آن‌ها تناسب دارد (دواس، ۱۳۹۲: ۸۵-۸۶). مناسب‌ترین روش گردآوری داده‌ها مصاحبه است. در این مطالعه از مصاحبه نیمه‌باز^۲ استفاده شده که باید در عین باز بودن فضای مصاحبه برای ابراز عقاید و نظرات مصاحبه‌شوندگان، مراقب خارج‌نشدن مصاحبه‌شوندگان از حیطه اصلی موضوع مورد بحث نیز بود. مصاحبه‌شوندگان همانند مخزنی از دانشی پیچیده درباره موضوع مورد مطالعه هستند که فقط پرسش‌های بسته برای کشف آن‌ها اکتفا نمی‌کند. در واقع این نوع مصاحبه کمک می‌کند تا دانش ضمنی مصاحبه‌شوندگان صورتی صحیح‌تر بیابد (فیلیک، ۱۳۹۳: ۱۷۲).

پس از انجام مصاحبه و پیاده‌سازی آن‌ها به‌صورت مکتوب مرحله تحلیل داده‌ها آغاز می‌شود. در این مرحله بر اساس متون، مسائل فرهنگی مورد نظر مسؤولان و افراد تأثیرگذار فرهنگی استخراج می‌شود که مناسب‌ترین راه آن، تحلیل محتوا^۳ است. این روش با هدف خلاصه‌کردن از داده‌ها، روشی کلاسیک در تحلیل آن‌ها بدون اعتنا به منبع هر یک از آن‌هاست (همان: ۳۴۷). پژوهش حاضر در حالی که روش کیفی را به‌عنوان روش غالب تحقیق هم در زمینه جمع‌آوری اطلاعات و هم در زمینه تحلیل داده‌ها برگزیده؛ با بهره‌گیری از اصل "چندبعدی‌کردن"، جهت تکمیل اطلاعات، روش‌های کمی را نیز در مراحل مختلف مورد استفاده قرار داده است. پیوند بین

1. Non-probabilistic sampling
2. Semi-open interview
3. Content analysis

روش‌های تحلیل محتوای کمی و کیفی، در قالب یکی از روش‌های تحلیل محتوای کیفی به نام "تحلیل محتوای تلخیصی"^۱ صورت گرفته است. تحلیل محتوای تلخیصی یکی از انواع تحلیل محتوای کیفی می‌باشد. این نوع از تحلیل را می‌توان پیونددهنده تحلیل کمی و کیفی دانست. در این روش می‌توان با کنار گذاشتن عبارتهایی که در سطحی تحلیلی با یکدیگر هم‌پوشانی دارند، متن اصلی را تقلیل داد. به عبارتی این روش، عبارتهای پرطول و تفصیلی، مبهم یا ضد و نقیض را از طریق وارد کردن داده‌های زمینه‌ای، روشن و قابل فهم می‌کند (همان: ۳۴۸). مبنای این پژوهش توجه به محتوای آشکار می‌باشد. وارد شدن به حوزه محتوای پنهان ممکن بود منجر به تفسیر ناخواسته بیانات و نظرات مصاحبه‌کنندگان شده، موجب فاصله گرفتن از واقعیت گردد؛ بنابراین هر آن‌چه مصاحبه‌کنندگان بیان نموده‌اند ملاک و معیار استخراج مسائل فرهنگی قرار گرفته است.

– اولویت‌بندی مسائل فرهنگی از سوی مردم

در این مرحله، ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه می‌باشد که شامل پرسش‌های بسته و باز است. در پرسش‌های بسته، سؤالاتی در مورد مسائل فرهنگی در حوزه عمومی و در قالب طیف لیکرت طرح شده و پاسخ‌دهنده باید گزینه‌ای را انتخاب می‌نمود. بر اساس یافته‌هایی که در مرحله قبل (مرحله مصاحبه و کار کیفی) به دست آمد سؤالات بسته پرسش‌نامه تدوین گردید. علاوه بر پرسش‌های بسته، پرسش‌های باز نیز مطرح شد که از شهروندان می‌خواست علاوه بر مسائلی که در قالب سؤالات بسته طرح شده، سایر نکات را در فضای فرهنگی شهر سبزواری بیان کنند. در واقع طی فرایندی اکتشافی مسائل جدیدی نیز از دیدگاه مردم شناسایی و کشف شده است. در این بخش علاوه بر شناسایی مسائل فرهنگی و اجتماعی که با استفاده از دو گروه پرسش‌های باز و بسته انجام شده، شناسایی ظرفیت‌ها (نقاط قوت) فرهنگی نیز تنها در قالب پرسش‌های باز انجام پذیرفته است.

---

1. Tangible content analysis

جامعه آماری این مرحله، جمعیت ساکن در شهر سبزوار است که بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ حدود ۲۳۱۰۰۰ نفر می‌باشد. حجم نمونه ۲۱۰ نفر از شهروندان سبزواری می‌باشد که به صورت تصادفی در نواحی مختلف شهر انتخاب شده است. روش تجزیه و تحلیل در این بخش از تحقیق، برای یافته‌های اکتشافی استفاده از فراوانی‌های مطلق و نسبی و برای سؤالات بسته استفاده از مقایسه میانگین رتبه‌ها می‌باشد. نیز در پایان، اولویت‌های مسائل فرهنگی در حوزه عمومی بر پایه مدل فریدمن^۱ شناسایی شده‌اند.

- اولویت‌بندی نهایی مسائل و ظرفیت‌های فرهنگی در حوزه عمومی شهر سبزوار از

سوی نخبگان

در هر مرحله از کار و تحلیل داده‌ها از روش خاص و متناسب با موضوع استفاده شده است، اما در مرحله اولویت‌بندی‌های نهایی با استفاده از روش ANP^۲ (در روش تحلیل شبکه‌ای ANP) هر موضوع و مسأله را به‌عنوان شبکه‌ای از معیارها، زیرمعیارها و گزینه‌ها که با یکدیگر در خوشه‌هایی جمع شده‌اند، در نظر می‌گیرد (این شبکه از این پس با نام عناصر شناخته می‌شود) (زبردست، ۱۳۸۸: ۷۹) برای تحلیل ANP از نرم‌افزار Super decicion استفاده گردید که امکان تحلیل مقایسه‌ای زوجی را فراهم می‌سازد؛ همچنین تکنیک Dematel^۳ (تکنیک دیمتل نیز با بهره‌گیری از قضاوت خبرگان در استخراج عوامل یک سیستم و ساختاردهی نظام‌مند به آن‌ها از انواع روش‌های تصمیم‌گیری بر اساس مقایسه زوجی است)، برای اولویت‌بندی نهایی مسائل، ظرفیت‌ها و پیشنهادهای تعیین گردید. ۱۰ تن از افراد کارشناس و آشنا به اوضاع فرهنگی شهرستان سبزوار، پرسش‌نامه‌های طراحی شده ANP و Dematel را تکمیل کردند.

---

1. Friedman model
3. Analytical Network Process
3. Decision Making Trial and Evaluation

یافته‌ها

یافته‌های تحقیق در قالب نظرات مسؤلان و افراد تأثیرگذار فرهنگی، دیدگاه شهروندان و نظرات کارشناسان بیان می‌شود. پس از آن اولویت‌بندی نهایی از مسائل فرهنگ عمومی به دست می‌آید و عوامل تأثیرگذار و تأثیرپذیر بر اولین مسأله و آسیب فرهنگی بررسی می‌شود.

جدول (۳) ظرفیت‌ها و نقاط قوت در حوزه فرهنگ عمومی از منظر مسؤلان

و افراد تأثیرگذار فرهنگی

درصد	فراوانی	حوزه عمومی: فرصت و قوت
۱۹/۱۸	۱۴	دانشگاه‌ها
۶/۸۵	۵	حاکمیت فرهنگ دینی
۶/۸۵	۵	تعلقات مذهبی
۴/۱۱	۳	تحصیلات بالای مردم
۴/۱۱	۳	افراد خیر
۴/۱۱	۳	علاقه به آب و خاک و عرق محلی
۴/۱۱	۳	سخت‌کوشی
۲/۷۴	۲	حق‌الناس دانستن حقوق شهروندی در سن میان‌سال‌ها به بالا
۲/۷۴	۲	فرهنگ ریش‌سفیدی
۲/۷۴	۲	ایثار و فداکاری
۲/۷۴	۲	طایفه‌ای بودن
۲/۷۴	۲	رعایت حدی از حقوق شهروندی در اجتماع
۲/۷۴	۲	فرهنگ دوستی و علم‌دوستی
۲/۷۴	۲	خانواده‌های اصیل و درستکار
۲/۷۴	۲	جلسات و مجالس مذهبی و دینی
۲/۷۴	۲	خانواده نهاد قوی اجتماع
۱/۳۷	۱	کم‌توقعی مردم کویر
۱/۳۷	۱	علاقه به میراث فرهنگی تاریخی
۱/۳۷	۱	رشد عقلانیت فردی و حسابگری
۱/۳۷	۱	قدرت حل و جذب فرهنگی

در جدول ۳ توزیع درصدی مهم‌ترین قوت‌ها در حوزه عمومی (شهروندی و اخلاق اجتماعی) از منظر مسؤولان و افراد تأثیرگذار فرهنگی سبزوار آمده است. نتایج این جدول نشان می‌دهد که وجود دانشگاه‌های متعدد در سطح شهر، وجود حاکمیت فرهنگ دینی، تعلقات مذهبی و ... به ترتیب مهم‌ترین ظرفیت در حوزه فرهنگ عمومی است که توسط ۱۹/۱۸٪، ۶/۸۵٪، ۶/۸۵٪ افراد مطرح شده و از مهم‌ترین قوت‌ها از منظر مسؤولان و افراد تأثیرگذار فرهنگی سبزوار در حوزه عمومی (شهروندی و اخلاق اجتماعی) می‌باشد. این امر به‌عنوان نقطه‌ای مثبت و تأثیرگذار در نوع رفتار و گرایش مردم و نیز ابزاری برای گره‌گشایی از مسائل فرهنگی شهر سبزوار با پیشینه دینی و فرهنگی طولانی کارایی دارد؛ زیرا وجود دانشگاه‌ها و دل‌بستگی‌های دینی همیشه به‌عنوان دو عامل تأثیرگذار و جهت‌دهنده به رفتار اجتماعی در اولویت و مورد تأیید مسؤولان فرهنگی بوده است.

جدول ۴) تهدیدها و آسیب‌ها در حوزه حقوق شهروندی و اخلاق اجتماعی

از دید مسؤولان و افراد تأثیرگذار فرهنگی

درصد	فراوانی	آسیب
۴۱/۱	۳۰	بیکاری
۳۶/۹۹	۲۷	فرهنگ رانندگی نامناسب
۳۱/۵۱	۲۳	اعتیاد
۳۱/۵۱	۲۳	روابط نامشروع جنسی
۲۳/۲۹	۱۷	ضعف رعایت فرهنگ شهروندی
۲۰/۵۵	۱۵	قانون‌گریزی
۲۰/۵۵	۱۵	دروغ
۱۷/۸۱	۱۳	کاهش آستانه‌ی تحمل و عصبانیت
۱۷/۸۱	۱۳	ضعف آگاهی از فرهنگ شهروندی
۱۳/۷	۱۰	نزاع جمعی
۱۲/۳۳	۹	ضعف وجدان کاری
۱۲/۳۳	۹	خشونت و پرخاش‌گری
۱۰/۹۶	۸	ضعف فرهنگ کار گروهی و جمعی

۹/۵۹	۷	ضعف عفت کلام
۸/۲۲	۶	منفعت‌گرایی
۸/۲۲	۶	فرهنگ نامناسب رانندگی موتورسواران
۸/۲۲	۶	ضعف فرهنگ مطالعه
۸/۲۲	۶	بی‌اعتمادی اجتماعی
۸/۲۲	۶	عافیت‌طلبی و راحت‌طلبی
۸/۲۲	۶	فقر

در جدول ۴ توزیع درصدی مهم‌ترین تهدیدها و آسیب‌ها در حوزه عمومی (حقوق شهروندی و اخلاق اجتماعی) از دید مسؤولان و افراد تأثیرگذار فرهنگی سبزواری نشان داده شده است. در پاسخ مسؤولان و افراد تأثیرگذار فرهنگی به پرسش در مورد مهم‌ترین تهدیدها و آسیب‌های حوزه عمومی شهر سبزواری، بیکاری با ۴۱/۱٪، ضعف در فرهنگ رانندگی با ۳۶/۹٪ و اعتیاد و روابط نامشروع جنسی هرکدام با ۳۱/۵۱٪، به ترتیب رتبه ۱ تا ۳ مشکلات حوزه عمومی را از نظر آنان به خود اختصاص داده است. اعتیاد نیز با فاصله کمی در رتبه ۴ مهم‌ترین آسیب‌ها قرار گرفته است. با نگاهی به یافته‌های این جدول که نمایانگر نظرات بیش‌تر متفکران حوزه مسائل اجتماعی در رابطه با فرایندی و سیستماتیک بودن علت و معلول معضلات اجتماعی است، می‌توان گفت که بیکاری به‌عنوان مهم‌ترین تهدید و آسیب، می‌تواند خود به مسائلی چون اعتیاد، روابط نامشروع جنسی و ... دامن زده و چاره‌اندیشی برای حل این معضل می‌تواند به کاهش دیگر مشکلات بینجامد.

چونان بخش قبل، در بخش دوم یافته‌ها بر اساس نظر مردم و افراد درگیر با مشکلات شهر سبزواری گردآوری و پیونددهی شد که مهم‌ترین نقاط قوت حوزه فرهنگی و تهدیدهای فرهنگی شهر سبزواری از دریچه دید آنان واکاوی و رتبه‌بندی گردید که نتایج در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵) قوت‌ها و ظرفیت‌های موجود در حوزه حقوق شهروندی و

اخلاق اجتماعی از منظر مردم سبزوار

ردیف	ظرفیت‌ها و قوت‌ها	فراوانی	درصد (نسبت به ۲۱۰ نفر پاسخگو)
۱	مهمان‌نوازی	۸	۳/۸۱
۲	احترام به بزرگ‌ترها	۶	۲/۸۶
۳	علاقه به شهر	۵	۲/۳۸
۴	احترام به یکدیگر	۵	۲/۳۸
۵	همبستگی و روابط اجتماعی بالا	۵	۲/۳۸
۶	همکاری همسایگان	۴	۱/۹
۷	همبستگی سبزواری‌ها در شهرهای دیگر	۳	۱/۴۳
۸	تحصیلات بالا	۳	۱/۴۳
۹	همبستگی قومی و فامیلی	۲	۰/۹۵
۱۰	۱- سطح بالای علمی مدارس و دانشگاه‌ها ۲- وجود سرمایه‌داران بسیار در شهر ۳- برقراری نظم توسط نیروهای نظامی و انتظامی ۴- کلاس مشاوره در مدارس	هر کدام ۱ مورد	هر کدام ۰/۴۸ درصد

در جدول ۵ پاسخ‌دهندگان (مردم) به مهم‌ترین نکات مثبت و ظرفیت‌های موجود در حوزه فرهنگ عمومی شهر سبزوار اشاره کرده‌اند. با توجه به این یافته‌ها در میان موارد عنوان‌شده، میهمان‌نوازی سبزواری‌ها با ۳/۸۱٪ مهم‌ترین نکته مثبت فرهنگ عمومی در سبزوار بیان شده، در رتبه‌های بعد نیز احترام به بزرگ‌ترها و علاقه به شهر نیز با ۲/۸۶٪ و ۲/۳۸٪ رتبه‌های ۲ و ۳ را به خود اختصاص داده است.

در گفت‌وگوهای عامیانه و یا تعریف و تمجیدهای دوستانه و روزانه و مقایسه‌های زوجی شهرهای مختلف، اصل میهمان‌نوازی به عنوان خصلتی مهم و شاخصه‌ای فرهنگی انگار می‌شود. سبزواری‌ها نیز با توجه به جایگاه فرهنگی ویژه و تاریخ دراز شهر طی اعصار، همیشه پذیرای میهمانان این خطه بوده و هستند. این ویژگی مؤثر بر سایر ویژگی‌ها مانند احترام به دیگران و یا میزان علاقه

به شهر می‌باشد و نیز متأثر از سطح سواد و تحصیلات ساکنان این شهر؛ پس تأکید و تقویت این ویژگی و موارد دیگر ذکر شده در جدول فوق به‌عنوان نقاط قوت این شهر تأثیر به‌سزایی بر کاهش و یا رفع مشکلات فرهنگی و اجتماعی آن خواهد داشت.

جدول ۶) آسیب‌های حوزه فرهنگ عمومی (حقوق شهروندی و اخلاق اجتماعی) از دید مردم سبزوار

ترتیب اولویت	شاخص‌های حوزه عمومی	میانگین رتبه‌ها	خیلی کم	کم	تا حدی کم	تا حدی زیاد	زیاد	خیلی زیاد	جمع
۱	کم‌توجهی به حقوق عمومی توسط موتورسواران	۱۲/۵۱	۱/۴	۲/۹	۳/۹	۱۶/۹	۲۱/۷	۵۳/۱	۱۰۰
۲	اعتیاد	۱۰/۵۵	۰/۵	۲/۴	۱۰/۷	۲۷/۸	۳۰/۷	۲۷/۸	۱۰۰
۳	نزاع خیابانی	۹/۹۵	۳/۵	۵	۱۲/۹	۳۰/۲	۲۶/۷	۲۱/۸	۱۰۰
۴	نامطلوب بودن فرهنگ رانندگی	۹/۶۷	۲/۴	۴/۹	۱۷/۱	۳۰/۲	۲۲	۲۳/۴	۱۰۰
۵	ناامیدی جوانان	۹/۵۴	۱/۴	۷/۷	۱۵/۵	۳۰	۲۰/۳	۲۵/۱	۱۰۰
۶	آگاهی کم از حقوق شهروندی	۹/۰۸	۱/۴	۴/۸	۱۵/۸	۴۰/۷	۱۶/۷	۲۰/۶	۱۰۰
۷	رواج دروغ	۹/۰۴	۱/۹	۵/۸	۱۷/۸	۲۶	۲۶/۴	۲۲/۱	۱۰۰
۸	روابط نامشروع جنسی	۸/۳۷	۷/۵	۷	۱۸/۱	۲۸/۱	۱۸/۶	۲۰/۶	۱۰۰
۹	کم‌توجهی به رعایت قانون	۸/۰۲	۲	۴/۴	۲۰/۵	۴۲/۴	۱۷/۶	۱۳/۲	۱۰۰
۱۰	ضعف عفت کلام	۸/۱۳	۳/۸	۱۱/۵	۲۰/۱	۳۳/۵	۱۵/۳	۱۵/۸	۱۰۰
۱۱	کم‌توجهی به رعایت فرهنگ شهروندی	۸/۱۲	۱	۹/۵	۱۹/۵	۳۵/۷	۲۰/۵	۱۳/۸	۱۰۰
۱۲	علاقه کم به کارهای سخت	۷/۷۴	۴/۴	۸/۴	۱۹/۲	۳۵/۵	۱۸/۷	۱۳/۸	۱۰۰
۱۳	ضعف وجدان کاری	۷/۵۷	۴/۸	۷/۷	۲۶/۸	۳۳	۱۴/۸	۱۲/۹	۱۰۰
۱۴	تخریب اموال عمومی	۶/۹۳	۱۰/۹	۹/۹	۲۴/۳	۲۴/۸	۱۹/۸	۱۰/۴	۱۰۰
۱۵	فاصله‌گرفتن از کارهای گروهی	۶/۶۱	۲/۹	۱۸/۳	۲۳/۶	۳۰/۳	۱۵/۴	۹/۶	۱۰۰
۱۶	تناسب کم بین شغل و مدرک تحصیلی	۳/۹۹	۲۵/۵	۳۲/۲	۱۶/۸	۱۵/۴	۷/۲	۲/۹	۱۰۰
۴۵۵/۶۹									مقدار خنی دو
۰									سطح معناداری

در جدول ۶ و بر اساس نتایج نظرسنجی مردمی در مورد آسیب‌های حوزه فرهنگ عمومی، یافته‌ها از کم‌توجهی به رعایت حقوق دیگران توسط موتورسواران با میانگین ۱۲/۵۱ اولویت اول، اعتیاد، با میانگین ۱۰/۵۵ اولویت دوم و نزاع‌های خیابانی، با میانگین ۹/۹۵ در اولویت سوم مهم‌ترین آسیب‌های این حوزه حکایت دارد. در مقابل تخریب اموال عمومی با میانگین ۶/۹۳٪ فاصله‌گرفتن از کارهای گروهی با میانگین ۶/۶۱٪ و تناسب کم بین شغل و مدرک تحصیلی با

میانگین ۶/۶۱٪، شدت کمتری نسبت به سایر آسیب‌های این حوزه دارد. گویا در بسیاری شهرهای دیگر نیز رانندگی نامتعارف و استفاده ناصحیح از وسایل سواری هم‌چون موتورسیکلت در کنار نادیده گرفتن حقوق دیگران، ایجاد آلودگی، مزاحمت‌های خیابانی و بی‌احترامی به قوانین و سایر رانندگان از بزرگ‌ترین معضلات شهری است. در شهر سبزوار از دید قشر جوان این شهر مهم است و نیازمند توجه که وجود پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی می‌تواند با مدیریت صحیح و ایجاد بسترهای مناسب برای پرکردن اوقات فراغت توسط مدیران فرهنگی و اجتماعی به یک نقطه قوت تبدیل شود؛ این‌گونه علاوه بر این معضل از بروز مشکلات بسیاری مشکلات دیگر چون اعتیاد، حس نومیدی، تخریب اموال عمومی و .. نیز جلوگیری می‌شود. شاید گرایش به همه مشکلات یادشده ناشی از نبود فضای کافی برای گذران اوقات فراغت و برنامه‌ریزی صحیح برای این گروه است.

جدول (۷) اولویت‌بندی نهایی مهم‌ترین معضلات فرهنگ عمومی بر اساس مدل تحلیل فریدمن

امتیاز/رتبه	فرهنگ شهروندی و اخلاق اجتماعی
۰٫۳۱	بیکاری
۰٫۱۴	اعتیاد
۰٫۱۱	ضعف فرهنگ کار گروهی و جمعی
۰٫۱	گسترش روابط نامشروع جنسی
۰٫۱	ضعف آگاهی از فرهنگ شهروندی و رعایت آن
۰٫۱	دروغ
۰٫۰۸	ضعف وجدان کاری
۰٫۰۶	ضعف فرهنگ رانندگی (بویژه موتورسواران)

در پایان با استفاده از مدل تحلیل شبکه ANP مهم‌ترین معضلات و آسیب‌های فرهنگ عمومی (اخلاق اجتماعی و حقوق شهروندی) در شهر سبزوار اولویت‌بندی شد که در قالب جدول ۷ قابل مشاهده است. برای اولویت‌بندی، معضلات دو به دو با هم مقایسه شدند و باتوجه به اهمیت در قالب مقیاس ۹ کمیته ال. ساعتی مورد ارزیابی قرار گرفت. بر این اساس مهم‌ترین معضل و مسأله

فرهنگی بیکاری با میانگین ۰/۳۱٪ و در رتبه دوم و سوم نیز اعتیاد با ۰/۱۴٪ و ضعف فرهنگ کار گروهی با ۰/۱۱٪ قرار گرفته‌اند. چنانچه در این جدول و بر اساس مقایسه و خروجی تمام مصاحبه‌ها مشاهده می‌گردد بیکاری کماکان رتبه اول و عامل اصلی و اساسی ایجاد و افزایش معضلات فرهنگی در شهر سبزوار است که به سایر معضلات نیز دامن می‌زند و حل ریشه‌ای این معضل منجر به کاهش و درمان خیلی از مسائل فرهنگی و اجتماعی در این شهر می‌گردد.

جدول ۸) دسته‌بندی عوامل فرهنگی موثر بر و تأثیرپذیر از مهم‌ترین معضلات

فرهنگی - اجتماعی شهر سبزوار

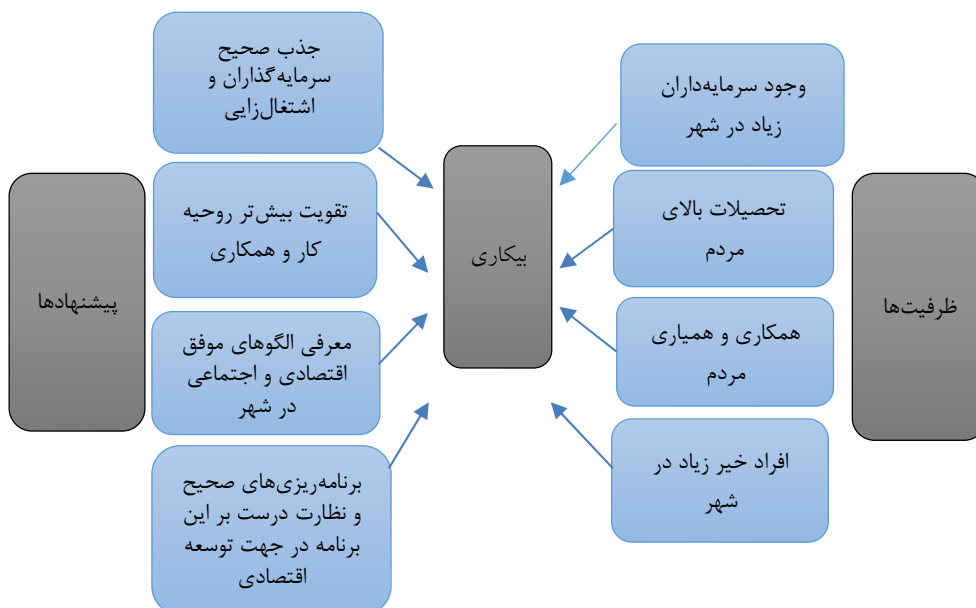
ردیف	مسئله فرهنگی	مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر مسئله	درجه تأثیرگذاری	مهم‌ترین عوامل تأثیرپذیر از مسئله	درجه تأثیرپذیری
۱	بیکاری	نبود برنامه‌های مناسب فرهنگی	۰/۰۸۹	اعتیاد	۰/۰۹۵
		فقدان برنامه و بی‌برنامگی	۰/۰۸۵	نامیدی جوانان	۰/۰۹۴
		سیاست‌زدگی و نگاه غیرفرهنگی برخی مدیران فرهنگی	۰/۰۸۴	تضعیف دینداری مردم	۰/۰۹۳
		کم‌توجهی به شایسته‌سالاری	۰/۰۸۳	طلاق	۰/۰۹۱
		نامیدی جوانان	۰/۰۸۱	استفاده غیر صحیح از شبکه‌های اجتماعی	۰/۰۸۸
۲	اعتیاد	نبود برنامه‌های مناسب فرهنگی	۰/۱۰۷	طلاق	۰/۰۹۴
		تضعیف دینداری مردم	۰/۰۹۹	تضعیف دینداری مردم	۰/۰۹۱
		نامیدی جوانان	۰/۰۹۷	نامیدی جوانان	۰/۰۹۰
		بیکاری	۰/۰۹۵	کاهش روابط عاطفی بین اعضای خانواده	۰/۰۸۹
		فقدان برنامه و بی‌برنامگی	۰/۰۹۴	قانون‌گریزی	۰/۰۸۷
۳	ضعف فرهنگ کار گروهی و جمعی	نبود برنامه‌های مناسب فرهنگی	۰/۰۸۴	بر متغیری تأثیر نداشته	
		فقدان برنامه و بی‌برنامگی	۰/۰۷۸	""	
		سیاست‌زدگی و نگاه غیرفرهنگی برخی مدیران فرهنگی	۰/۰۷۷	""	
		کم‌توجهی به شایسته‌سالاری	۰/۰۷۶	""	
		تضعیف دینداری مردم	۰/۰۷۵	""	
۴	گسترش روابط نامشروع جنسی	تضعیف دینداری مردم	۰/۱۰۵	تضعیف دینداری مردم	۰/۱۰۳
		نبود برنامه‌های مناسب فرهنگی	۰/۱۰۴	طلاق	۰/۱۰۱
		ضعف توجه به آموزش مهارت‌های خانواده	۰/۰۹۴	استفاده غیر صحیح از شبکه‌های اجتماعی	۰/۰۹۷
		کاهش روابط عاطفی بین اعضای خانواده	۰/۰۹۳	افزایش انحرافات عقیدتی	۰/۰۹۵

۰/۰۹۳	ماهواره	۰/۰۹۲	استفاده غیر صحیح از شبکه های اجتماعی	ضعف آگاهی از فرهنگ شهروندی و رعایت آن	۵
		۰/۰۹۱	ماهواره		
۰/۰۷۳	تضعیف دینداری مردم	۰/۰۷۷	نبود برنامه های مناسب فرهنگی		
۰/۰۷۶	نبود برنامه های مناسب فرهنگی	۰/۰۷۱	سیاست زدگی و نگاه غیر فرهنگی برخی مدیران فرهنگی		
۰/۰۷۲	قانون گریزی	۰/۰۷۰	تضعیف دینداری مردم		
۰/۰۷۱	ناامیدی جوانان	۰	فقدان برنامه و بی برنامه گی		
۰/۰۷۰	استفاده غیر صحیح از اینترنت				

در جدول ۸ ضمن ارایه مهم ترین مسائل و معضلات فرهنگی شهر سبزوار از دید مسؤولان فرهنگی و مردم، مهم ترین عوامل تأثیرگذار بر اولویت های نخست این معضلات و همچنین مهم ترین عوامل تأثیرپذیر از این معضلات با ضرایب مشخص اولویت بندی شده اند؛ برای مثال مهم ترین عوامل تأثیرگذار فرهنگی بر معضل بیکاری (به عنوان اولویت اول فرهنگ عمومی) عبارت است از: نبود برنامه های مناسب فرهنگی ۰/۰۸۹، فقدان برنامه و بی برنامه گی ۰/۰۸۵، سیاست زدگی و نگاه غیر فرهنگی برخی مدیران فرهنگی ۰/۰۸۴، کم توجهی به شایسته سالاری ۰/۰۸۳ و ناامیدی جوانان ۰/۰۸۱ هستند. همچنین بیکاری خود بر برخی معضلات اجتماعی - فرهنگی تأثیرگذار است که مهم ترین آن ها عبارت است از: اعتیاد ۰/۰۹۵، ناامیدی جوانان ۰/۰۹۴، تضعیف دینداری مردم ۰/۰۹۳، طلاق ۰/۰۹۱. استفاده غیر صحیح از شبکه های اجتماعی با میزان تأثیرپذیری ۰/۰۸۸ است. در بخش نظرات و چارچوب نظری تحقیق ذکر گردید که اکثر مسائل فرهنگی و اجتماعی حالت فرایندی دارند یعنی خود عامل ایجاد و ایجاد شده از طریق یک سری مسائل دیگر و بنیادی هستند. معضل بیکاری نیز به عنوان مهم ترین مسأله شهر سبزوار هم عامل و ایجاد کننده مسائل اجتماعی است. اولین تأثیر منفی بیکاری در درون خود فرد به وجود می آید و آن، زمانی است که فرد با احساس بی ارزشی، ناامیدی و ... به سوی گوشه گیری، اعتیاد، تخریب اموال عمومی، کاهش همبستگی اجتماعی و در پایان بی اعتنائی به اخلاق و فرهنگ عمومی می گراید. چنان چه از نظرات اجتماعی، دیدگاه مسؤولان فرهنگی شهر سبزوار و مردم این شهر برداشت می شود اصلاح وضعیت اشتغال به عنوان عامل اصلی ایجاد مسائل فرهنگی در سبزوار می تواند به کاهش

سایر معضلات فرهنگی حوزه عمومی منجر شود که این امر نیازمند داشتن برنامه صحیح، به روز و مناسب فرهنگ مردم این شهر برای حل این معضل است.

شکل (۱) مهم‌ترین ظرفیت‌ها و راهکارها برای رفع معضل بیکاری به عنوان اولویت نخست مسائل فرهنگ عمومی در شهر سبزوار

با توجه به ماتریس ظرفیت - آسیب و پیشنهاد - آسیب، نموداری به شکل ۱ ترسیم شده که نشان می‌دهد برای حل و یا کاهش آسیب اول از دید مردم و مسؤولان فرهنگی شهر چه پیشنهادات و یا ظرفیت‌هایی وجود دارد. اولویت اول مسائل اجتماعی - فرهنگی در شهر سبزوار عامل بیکاری است، این عامل خود باعث ایجاد یک‌سری مسائل دیگر شده و نیازمند آن است که توجه ویژه‌ای به حل این معضل اجتماعی صرف شود. برای همین باید نقاط قوت مرتبط و پیشنهادات و راهکارهای شهر و مردم درگیر با این معضل را شناسایی کرد. هم مسؤولان فرهنگی و هم مردم سبزوار به یک‌سری نقاط قوت و پتانسیل‌های اجتماعی در این شهر اشاره نموده‌اند

که می‌تواند راه‌گشای حل این معضل باشد، در شکل ۱ به اهم این پیشنهادات و راهکارها اشاره شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

فرهنگ عمومی شامل همه رفتارهای مبتنی بر اندیشه و عادت است که در جهت برآوردن نیازهای بشری بسته به انواع جوامع از نظر تاریخی، سیاسی، اقتصادی، مذهبی، کنش عمومی مردم را شکل می‌دهد. همه انسان‌هایی که از گذشته‌های دور تاکنون در گوشه‌گوشه گیتی زیسته‌اند؛ دارای فرهنگ بوده‌اند. پس فرهنگ یک پدیده عام است و هیچ گروه یا فردی در جامعه انسانی بدون آن نیست؛ اما از آن جایی که اقوام و جوامع مختلف در برآوردن نیازها برخورد یک‌سان نداشته‌اند، طبیعتاً فرهنگ خاص خود را ساخته‌اند و به همین خاطر شاهد تنوع فرهنگی در جوامع گوناگون هستیم. در جهان امروز روز به روز مفهوم فرهنگ پیچیدگی، حساسیت و اهمیت خاص خود را نمایان‌تر می‌سازد و رفتار و زندگی روزمره جوامع نیز هر چه بیش‌تر زیر نفوذ و تأثیر این مهم قرار می‌گیرد. امروزه تحولات اجتماعی، تغییرات سریع ناشی از پدیده جهانی‌شدن، پیشرفت روزافزون ابزار و منابع الکترونیکی و ارتباطی و سایر پدیده‌های مرتبط با تغییرات اجتماعی و فرهنگی، می‌تواند دگرگونی‌های اساسی و بی‌وقفه‌ای در فرهنگ ایجاد نماید. آن‌سان که بسیاری از مباحث و سطوح زندگی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی رنگ و بوی فرهنگی به خود گرفته‌اند (گرانپایه، ۱۳۷۷: ۷۱-۸۳). فرهنگ عمومی نیز خود تحت تأثیر عوامل مختلف اقتصادی، سیاسی، آموزشی، ارتباطی و اطلاعاتی است و از این عوامل نیز در جهت تغییر و یا تکامل خود تأثیر می‌پذیرد (مرادی، ۱۳۸۳؛ ۶۳). بدین ترتیب و بنا به اهمیت مقوله فرهنگ به‌خصوص در بحث عام آن لازم است به شناخت و اولویت‌بندی مهم‌ترین مسائل و مشکلات پیش روی همه‌ی فرهنگ‌های عمومی پرداخته شود تا بتوان با ارایه راهکارهای مناسب در جهت تقویت، جلوگیری از انحطاط و گسترش آن گام برداشت. از این‌رو هدف اصلی این مقاله نیز شناسایی مهم‌ترین مسائل فرهنگی حوزه عمومی در شهرستان سبزوار می‌باشد زیرا یکی از الزامات اولیه

سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در حوزه فرهنگی و چه‌بسا اجتماعی و اقتصادی به شمار می‌آید. این امر می‌تواند زمینه را برای تدوین سندی جامع در زمینه آسیب و معضلات فرهنگی شهرستان و استان فراهم نماید. جدای از سایر یافته‌های فرهنگی نتایج این پژوهش را می‌توان در سایر فرهنگ‌ها دور از جامعه هدف با ارایه راهکارهای عملی‌تر و شناخته‌شده از دید مردم درگیر برای تدوین سندی معتبر و لازم‌الاجرا به دستگاه‌های فرهنگی اجتماعی شهرستان ارجاع داد تا مسؤولان ضمن شناخت مهم‌ترین معضلات فرهنگی بتوانند در ترسیم برنامه‌ریزی‌های درست و عملی‌تر گام بردارند.

آمار و اطلاعات استخراجی از نتایج این پژوهش به سه روش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با مسؤولان و افراد تأثیرگذار فرهنگی، مردم با روش پرسش‌نامه و هم‌چنین روش پرسش‌نامه از کارشناسان جمع‌آوری گردیده و تلفیقی از روش‌های کیفی، کمی و روش ANP است. بنا به این آمار و اطلاعات از نظر کارشناسان و مسؤولان فرهنگی شهر سبزوار مهم‌ترین ظرفیت‌ها در حوزه فرهنگ عمومی که ۱۹/۱۸٪ افراد نیز به آن اشاره نموده‌اند، وجود دانشگاه‌های متعدد در سطح شهرستان است که سبزوار را در جایگاه یک شهر علمی و فرهنگی مطرح نموده است. هم‌چنین از دید مسؤولان و افراد تأثیرگذار فرهنگی حاکمیت فرهنگ دینی و تعلقات مذهبی در بین مردم سبزوار با ۶/۸۵٪ فراوانی به‌عنوان نقطه قوت بعدی و در درجات پایین‌تر تحصیلات بالای مردم، وجود خیرین فراوان، تعلق مکانی به شهر سبزوار و ... از دیگر قوت‌های شهر به شمار می‌آید. در این میان مسؤولان و افراد تأثیرگذار فرهنگی در شهر سبزوار مهم‌ترین تهدیدها و آسیب‌ها در حوزه عمومی را نیز به ترتیب بیکاری با ۴۱/۱٪، فرهنگ رانندگی نامناسب ۳۶/۹۹٪ و اعتیاد و روابط نامشروع با ۳۱/۵۱٪ در رتبه اول تا سوم تهدیدها دسته‌بندی نموده‌اند. در مراحل بعد نیز ضعف رعایت فرهنگ شهروندی، قانون‌گریزی، دروغ و ... بیش‌ترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. در مرحله دوم که پرسش‌نامه‌هایی با پرسش محوری مهم‌ترین نقاط ضعف و قوت فرهنگی شهر سبزوار به‌صورت تصادفی در بین مردم پخش شد، پاسخ‌دهندگان به نکات مثبت و ظرفیت‌های موجود در حوزه عمومی (شهروندی و اخلاق اجتماعی شهروندان) اشاره نموده‌اند که

مهمان‌نوازی مردم سبزوار با ۳/۸۱، احترام به بزرگ‌ترها ۲/۸۶، علاقه به شهر و احترام به دیگران با ۲/۳۸، رتبه‌های اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند. در مرحله بعد همبستگی و روابط اجتماعی، همکاری همسایگان و ... رتبه‌های بعدی را به خود اختصاص داده‌اند.

اما مهم‌ترین آسیب‌های حوزه فرهنگ عمومی بنا بر یافته‌های این پرسش‌نامه‌ها و از دید مردم، کم‌توجهی به حقوق عمومی توسط موتورسواران با میزان ۱۲/۵۱٪، اعتیاد با ۱۰/۵۵٪، نزاع خیابانی با ۹/۹۵٪ و در مراحل بعد فرهنگ بد رانندگی، ناامیدی جوانان، کم‌آگاهی از حقوق شهروندی و ... مهم‌ترین آسیب‌های این حوزه معرفی شده‌اند. علاوه بر این موارد در قالب پرسش‌های بسته از مردم در مورد دیگر آسیب‌ها خواسته شد که یافته‌ها برتری روابط غیرسازمانی در امور مختلف اداری و استخدامی با ۵/۷٪، کم‌توجهی به رعایت حقوق دیگران و بهداشت شهری با ۵/۲۴٪، افزایش جرائم خیابانی، بی‌احترامی و بی‌اعتمادی و ... را در پاسخ‌های آنان ثبت نموده است.

در مرحله سوم بنا به یافته‌های پرسش‌نامه که توسط کارشناسان تکمیل و به روش مدل تحلیل شبکه استخراج گردیده، رتبه‌بندی نهایی معضلات فرهنگ عمومی بدین قرار بوده است: بیکاری با ۰/۳۱٪، اعتیاد با ۰/۱۴٪، ضعف فرهنگ کار گروهی با ۰/۱۱٪، رتبه‌های اول تا سوم و رتبه‌های بعدی را ضعف آگاهی از فرهنگ شهروندی، دروغ، ضعف وجدان کاری، ضعف فرهنگ کاری بویژه موتورسواران به خود اختصاص داده است.

اینک با توجه به یافته و بنابر نظریات معتبر حوزه جامعه‌شناسی به‌خصوص نظریات پارسونز، مرتون و نظریه تأخر فرهنگی اگبرن، بحث کلیدی پژوهش این است که مسائل و موضوعات فرهنگی و اجتماعی اموری فرایندی هستند که طی زمان بر مسائلی دیگر تأثیرگذار یا تأثیرپذیر خواهند بود. هریک از یافته‌ها که طی پژوهش از سوی مردم، مسؤولان و نخبگان فرهنگی شهر سبزوار مطرح شده، تاییدی بود بر مضمون نظریات طرح شده و نیز فرایندی بودن مسائل در شهر سبزوار که مسأله‌ای چون بیکاری را به‌عنوان عاملی کلیدی و تأثیرگذار بر دیگر مسائل فرهنگی شهر ارایه نموده است. اعتیاد، ضعف فرهنگ کار گروهی و ... که از اولویت‌های مهم فرهنگی شهر

هستند، هم خود تحت تأثیر مسائلی اجتماعی هستند و هم ایجادکننده و مؤثر بر مسائلی اجتماعی که ناشی از وجود این معضلات می‌باشند.

در این پژوهش اصلی‌ترین معضل و مسأله فرهنگی بیکاری شناخته شده است که نه تنها در جامعه هدف و مورد بررسی، که در کل کشور یک معضل مهم و کلان محسوب می‌گردد و ریشه‌های بسیاری دارد. عامل بیکاری تحت تأثیر مجموعه‌ای عوامل با ضرایب متفاوت است که اهم آن‌ها به ترتیب؛ نبود برنامه‌های مناسب فرهنگی با درجه تأثیرگذاری ۰/۰۸۹، فقدان برنامه و بی‌برنامگی با ۰/۰۸۵، سیاست‌زدگی و نگاه غیرفرهنگی برخی مدیران فرهنگی با ۰/۰۸۴، کم-توجهی به شایسته‌سالاری با ۰/۰۸۳ و ناامیدی جوانان با ۰/۰۸۱ رتبه‌های اول تا پنجم میزان تأثیرگذاری بر بیکاری را به خود اختصاص داده‌اند. اما مسائل دیگری نیز تحت تأثیر همین معضل اصلی یعنی بیکاری شکل گرفته‌اند که مهم‌ترین آن‌ها اعتیاد با میزان تأثیرپذیری ۰/۰۹۵، ناامیدی جوانان ۰/۰۹۶، ضعف دین‌داری مردم ۰/۰۹۳، طلاق ۰/۰۹۱ و استفاده غیرصحیح از شبکه‌های اجتماعی با میزان تأثیرپذیری ۰/۰۸۸ رتبه‌های اول تا پنجم تأثیرپذیری را دارند.

پس بنا به یافته‌های این پژوهش سه معضل اصلی فرهنگی عمومی در شهر سبزوار که به مسائل اجتماعی دیگری نیز منجر شده‌اند به ترتیب بیکاری، اعتیاد، ضعف کارهای گروهی است. بنا به نظریات به کار گرفته شده در این پژوهش هر معضل یا مسأله فرهنگی می‌تواند ریشه‌ای چندبعدی داشته باشد. طبق یافته‌ها از جمله ریشه‌های اصلی بیکاری به عنوان معضل اصلی این پژوهش، وجود پارتی‌بازی در ادارات و ناامیدی و بدبینی جوانان از دست‌یابی به شغل است که دقیقاً با نظریات مرتون برابری می‌کند. این موضوعات خود می‌تواند بحران‌ها و مسائل اجتماعی - فرهنگی زیادی چون اعتیاد، ضعف در دین‌داری، طلاق، نزاع و مزاحمت‌های خیابانی و ... را به همراه داشته باشد. طبق نظریات پارسونز اختلال در یک نظام (فرهنگی، شخصیتی، اجتماعی، زیستی) می‌تواند باعث بی‌نظمی و یا ایجاد مسأله در سایر نظام‌ها گردد. در اینجا اصلی‌ترین اختلالات که هم مسؤولان فرهنگی و هم مردم به آن اشاره کرده‌اند، بیکاری است. بیکاری خود بر نوع روابط،

ارزش‌ها و رفتار و اخلاق عمومی و اجتماعی در بین شهروندان به خصوص قشر جوان تأثیر منفی بر جای می‌گذارد.

هم‌چنین یافته‌های پژوهش با تحقیقات زلفعلی‌فام، کمریگی و رشیدی، امینی، رشیدپور، مرادی، کاووسی و حسین‌پور که در بخش پیشینه تحقیقات این پژوهش آورده شد، هم‌خوانی دارد. اختلاف اساسی این پژوهش با پژوهش‌های ذکرشده این است که به‌صورتی تک‌بعدی به بررسی و شناخت مسائل فرهنگی نپرداخته. این پژوهش هم در روش و هم در ارایه راهکار صرفاً از بالا به پایین (چه در بعد شناختی و چه در بعد سلسله‌مراتب اجتماعی) یعنی از نگاه محققان و مسئولان تعریف نشده؛ که نوع بررسی و نگاه به مسائل و ارایه راهکار در آن، بیش‌تر از دریچه دید مردم درگیر با این مسائل بوده است. یافته‌های این تحقیق با تایید مشابهت مسائل فرهنگی در سطح کلان ملی و بین شهری‌های کشور به این نکته منجر شد که می‌توان با درک ارتباط سیستمی نهادهای مرتبط در سایر نقاط کشور با ایجاد برنامه‌ای منسجم و استفاده آگاهانه از این یافته‌ها، برای کاهش یا رفع این معضلات فرهنگی و تقویت وجوه مشترک فرهنگ‌ها گام‌های اساسی برداشت.

پیشنهاد و راهکارهای نهایی

در مجموع با عنایت به یافته‌های این پژوهش و تحقیقات مشابه داخلی، مسائلی چون بیکاری، اعتیاد، ضعف فرهنگ کار گروهی و جمعی، گسترش روابط نامشروع جنسی و ضعف آگاهی از فرهنگ شهروندی به‌عنوان مهم‌ترین مسائل فرهنگی در شهر سبزوار شناخته شده‌اند. این مسائل نه‌تنها در شهر سبزوار، که بنا به یافته‌های دیگر محققان در سایر شهرها و استان‌های کشور نیز به‌عنوان اولویت‌های مهم و معضل اجتماعی-فرهنگی شناخته شده‌اند. این امر حاکی از ریشه مشترک این مسائل است و باید برای کاهش آن نه‌تنها در سطح خرد، که در سطح کلان و ملی راه‌کارها و برنامه‌ریزی‌هایی شکل گیرد که البته نیازمند همکاری و هم‌یاری مردم و نیز مسئولان فرهنگی است.

بنا به یافته‌ها و از دید مردمی که به‌عنوان جامعه هدف باید پذیرای راه‌حل‌ها باشند از رهیافت‌هایی که این پژوهش به آن‌ها اشاره می‌کند و می‌تواند گره‌گشا باشد:

۱- پژوهشگران این حوزه گام‌های جدی‌تر، نوآورانه‌تر و فراگیرتری به‌خصوص در سطح شناسایی و ارایه راه‌حل‌های اساسی در کشور بردارند و از یافته‌ها و راهکارهای مشابه دیگر پژوهشگران نیز غافل نباشند.

۲- مسؤولان و برنامه‌ریزان فرهنگ به‌خصوص در شهر سبزوار به‌عنوان جامعه مورد بررسی هنگام مواجهه با این پدیده‌های فرهنگی و اجتماعی ابتدا نگرش و دیدگاهی صحیح و جامعه‌نگر کسب نموده، سپس اقدام نمایند. این اقدامات می‌تواند دربردارنده این موضوعات باشد: آموزش و نهادینه‌سازی فرهنگ شهروندی، جذب سرمایه‌گذاری برای افزایش اشتغال، معرفی و ارایه الگوهای موفق در حوزه شهروندی، تقویت روحیه کار جمعی و همکاری، اجرای قانون و نظارت دقیق، استفاده صحیح از ظرفیت رسانه‌های اجتماعی و گروهی و نیز اجرای برنامه‌های فرهنگی در سطح شهر، استفاده از پتانسیل‌های فرهنگی شهرستان، برخورد قاطع با هنجارشکنان و مزاحمان خیابانی، آموزش عمومی قوانین اجتماعی و حقوقی، توسعه امکانات رفاهی، برخورد درست در ادارات و نهادهای وابسته به دولت، ایجاد NGO های مستقل فرهنگی و اجتماعی، هماهنگی و همکاری بین دستگاه‌های مرتبط با فرهنگ و مسائل اجتماعی و ...

۳- مهم‌ترین عامل و شاید اصلی‌ترین مورد مؤثر و هم‌تأثیرپذیر از سایر مسائل که در نظرات مسؤولان فرهنگی و مردم مشترک بود، عامل بیکاری است. مردم و مسؤولان یکی از نقاط قوت شهر سبزوار را داشتن سرمایه‌های مادی و انسانی می‌دانند؛ پس مسؤولان مربوطه با تدوین و طراحی برنامه‌های صحیح و روش‌هایی بومی می‌توانند با استفاده از این منابع، گام بلندی در کاهش بیکاری و مسائل فرهنگی بردارند.

۴- از دیگر موارد و پیشنهادهایی که از سوی مردم برای کاهش بیکاری و آسیب‌های فرهنگی در شهر سبزوار ارایه شده، سرمایه‌داران و سرمایه‌گذاران بومی بسیاری است که تنها به دلیل نبود شرایط و زمینه‌های لازم، مجبور به مهاجرت و سرمایه‌گذاری در شهرهای مجاور و دورتر شده‌اند.

طبیعی است که جلب توجه و جذب سرمایه‌های آنان نیازمند تدوین و تمهید شرایط لازم است که باید ابتدا توسط مدیران شهری و سپس همکاری مردم صورت گیرد.

۵- در مرحله شناسایی مسائل فرهنگی نباید صرفاً به منابع مکتوب و غیرقابل انعطاف اکتفا کرد. نظریه‌پردازان حوزه مسائل فرهنگی نوع فرهنگ‌ها و ریشه مسائل فرهنگی را در جوامع مختلف متفاوت می‌دانند؛ پس در بررسی و شناخت مسائل باید اولویت اصلی و اساسی به گروه یا گروه‌های درگیر با مسائل و جامعه مورد بررسی داده شود؛ زیرا نه تنها در بحث شناخت، که در برنامه‌ریزی و پیشنهادات نیز می‌توان به راهکاری اجرایی و قابل‌پذیرش رسید، یعنی برنامه‌ریزی، شناخت و ارایه راهکار باید از پایین به بالا باشد.

منابع

- امینی، محمد (۱۳۹۵). "وضعیت فرهنگی جامعه از منظر مسؤولان فرهنگ (مورد مطالعه: مدیران و فعالان شهر همدان)". *راهبرد فرهنگ*، دوره سی، ش ۳۵ (پاییز): ۲۳۵-۲۶۶.
- اینگلهارت، رونالد (۱۳۷۳). *تحول فرهنگی در جوامع پیشرفته*. ترجمه مریم وتر. تهران: کویر.
- پاک‌سرشت، سلیمان، و دیگران (۱۳۹۵). "مسأله‌شناسی راهبرد توسعه در استان خراسان رضوی". *مطالعات راهبردی*، دوره ششم، ش ۲۱ (زمستان): ۱۲۱-۱۵۲.
- خاشعی، رضا (۱۳۸۳). "مرزبندی‌های نامرئی در حوزه فرهنگ عامه و فرهنگ عمومی". *فرهنگ مردم/ایران*، دوره سوم، ش ۲ (بهار): ۱۵-۳۵.
- دواس، دی. ای. (۱۳۹۲). *پیمایش در تحقیقات اجتماعی*. ترجمه هوشنگ ناییب. تهران: نشر نی.
- رایبینگتن، ارل؛ واینبرگ، مارتین (۱۳۹۳). *رویکردهای نظری هفت‌گانه در بررسی مسائل اجتماعی*. ترجمه رحمت‌الله صدیق سروستانی. تهران: دانشگاه تهران.
- رجب‌زاده، احمد (۱۳۷۹). "درآمدی بر فرهنگ عمومی". *آزما*، دوره دهم، ش ۱۰ (بهمن و اسفند): ۲۲-۲۵.
- رشیدپور، علی؛ مرادی، علیرضا (۱۳۸۹). "چالش‌ها و آسیب‌های فراروی فرهنگ و مدیریت فرهنگی". *مهندسی فرهنگی*، سال پنجم، ش ۴۷ و ۴۸ (آذر و دی): ۶۷-۷۳.
- ریشه، گی (۱۳۷۶). *جامعه‌شناسی تالکوت پارسونز*. ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر. تهران: مؤسسه فرهنگی و انتشاراتی تبیان.
- ریتزر، جورج (۱۳۸۹). *نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر*. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: علمی.
- زبردست، اسفندیار (۱۳۸۸). "کاربرد فرآیندهای تحلیل شبکه‌ای (ANP) در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای". *هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی*، دوره دوم، ش ۴۱ (بهار): ۷۹-۹۰.

- زلفعلی فام، جعفر؛ آقایی، هادی (۱۳۹۳). "بررسی تأثیر سرمایه فرهنگی بر تعهد اجتماعی شهروندان به مسائل شهری". *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، دوره پنجم، ش ۱ (بهار و تابستان): ۷۷-۱۱۲.
- صدیق سروستانی، رحمت‌الله (۱۳۸۷). *آسیب‌شناسی اجتماعی*. تهران: سمت.
- فتحی، سروش؛ مختاری‌پور، مهدی (۱۳۹۰). "توسعه شهری، شهرنشینی و حقوق شهروندی". *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، سال سوم، ش ۴ (پاییز): ۹۰-۱۰۵.
- فیلیک، اووه (۱۳۹۳). *درآمدی بر تحقیق کیفی*. ترجمه هادی جلیلی. تهران: نشر نی.
- قاضی‌پور، سجاد (۱۳۹۶). "درآمدی بر حقوق شهروندی". [پیوسته] قابل‌دسترس در: <http://mehrbaranhp.blogfa.com/> [۱۳۹۸/۷/۱۲]
- قلی‌زاده، آذر (۱۳۷۴). *مبانی جامعه‌شناسی*. کاشان: محتشم.
- قرائی‌مقدم، امان‌الله (۱۳۷۴). *مبانی جامعه‌شناسی*. تهران: ابجد.
- کاووسی، اسماعیل؛ حسن‌پور، محمد (۱۳۸۶). "بررسی عوامل مؤثر در ارتقای سطح فرهنگ عمومی از دیدگاه مدیران فرهنگ و ارشاد اسلامی". *مدیریت فرهنگی*، دوره یک، ش ۱ (زمستان): ۱۳-۳۰.
- کریمی، علیرضا (۱۳۹۴). *وضعیت مسائل و آسیب‌های اجتماعی خراسان رضوی بر پایه سه پیمایش ملی، دفتر طرح های ملی، مرکز رصد اجتماعی*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- کمریگی، خلیل؛ رشیدی، مجتبی (۱۳۹۴). "مسأله‌شناسی و اولویت‌بندی آسیب‌ها و مسائل فرهنگی در استان ایلام". *فرهنگ ایلام*، دوره ۱۶، ش ۴۸ و ۴۹ (پاییز و زمستان): ۱۶۵-۱۸۶.
- گرانپایه، بهروز (۱۳۷۷). *فرهنگ و جامعه؛ چند دیدگاه تحلیلی درباره فرهنگ عمومی*، ج ۱. تهران: شریف.

- مرادی، مهدی (۱۳۸۳). "بررسی موانع توسعه فرهنگ عمومی در ایران بعد از انقلاب اسلامی". پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان.

- وثوقی، منصور؛ آرام، هاشم؛ سلمانی، گودرز (۱۳۹۱). "بررسی موانع ساختاری در جهت شکل‌گیری و ارتقای توسعه فرهنگی در ایران؛ چالش‌ها و فرصت‌ها". *مطالعات توسعه اجتماعی* / ایران، سال چهارم، ش ۳ (تابستان): ۸۱-۹۶.

- وثوقی، منصور؛ نیک‌خلق، علی‌اکبر (۱۳۷۶). *مبانی جامعه‌شناسی*. تهران: خردمند.

- Janoski, T. (1997). *Citizenship and civil society A Framework of and obligations In Liberal Traditional And Social Democratic Regimes*. London: Cambridge University Press.

- Johnson, Doyle Paul (2008). *Contemporary sociological theory*. New York: Springer.

